

ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΑ ΣΤΟ ΠΑΡΑΘΥΡΟ

Η «Υψικάμινος» του Ανδρέα Εμπειρικού
(εξώφυλλο της πρώτης έκδοσης)

10/3/2015

Ν.Ι. ΜΙΣΑΗΛΙΔΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

Ανδρέας Εμπειρικός «Τριαντάφυλλα στο Παράθυρο»

Υπερρεαλισμός

Ο **υπερρεαλισμός** ή **σουρρεαλισμός**, από τις γαλλικές λέξεις **sur** (επάνω, επί) και **réalisme** (ρεαλισμός, πραγματικότητα) όπου στα ελληνικά θα μπορούσε να αποδοθεί ως «πάνω ή πέρα από την πραγματικότητα», ήταν ένα κίνημα που αναπτύχθηκε κυρίως στο χώρο της λογοτεχνίας αλλά εξελίχθηκε σε ένα ευρύτερο καλλιτεχνικό και πολιτικό ρεύμα. Άνθισε κατά κύριο λόγο στη Γαλλία των αρχών του 20ου αιώνα, κατά την περίοδο μεταξύ του πρώτου και δεύτερου παγκοσμίου πολέμου. Στη φύση του επαναστατικό κίνημα, ο υπερρεαλισμός επιδίωξε πολλές ριζοσπαστικές αλλαγές στο χώρο της τέχνης αλλά και της σκέψης γενικότερα, ασκώντας επίδραση σε μεταγενέστερες γενιές καλλιτεχνών. Τα μέλη του αντέδρασαν σε αυτό που οι ίδιοι ερμήνευαν ως μία βαθιά κρίση του Δυτικού πολιτισμού, προτείνοντας μία ευρύτερη αναθεώρηση των αξιών, σε κάθε πτυχή της ανθρώπινης ζωής, στηριζόμενοι στις ψυχαναλυτικές θεωρίες του Φρόυντ και στα πολιτικά ιδεώδη του Μαρξισμού^[1].

ΜΙΣΑΗΛΙΔΗ ΝΙΚΗ

Ως κύριο μέσο έκφρασης, τόσο στη λογοτεχνία όσο και στις εικαστικές τέχνες, προέβαλαν τον «**αυτοματισμό**», επιδιώκοντας τη διερεύνηση του ασυνειδήτου, την απελευθέρωση της φαντασίας «με την απουσία κάθε ελέγχου από τη λογική»^[2] και διακηρύττοντας τον απόλυτο μη κομφορμισμό.

Τα Μανιφέστα του Υπερρεαλισμού

Το *Σουρρεαλιστικό Μανιφέστο* του **Αντρέ Μπρετόν** εμφανίστηκε το 1924. Μέσα σε αυτό το εκτεταμένο κείμενο αποτυπώνονται οι φιλοδοξίες και οι σκοποί του υπερρεαλισμού. Η φαντασία, η τρέλα, το ασυνείδητο και η παντοδυναμία του **ονειρικού στοιχείου** αποτελούν τα προπύργια της υπερρεαλιστικής οπτικής. Αποδίδονται ακόμα ιδιαίτερες τιμές στον **Σίγκμουντ Φρόυντ**, που είναι ο πρώτος αναλυτής των ονείρων, ως μέσο για την κατανόηση του ατόμου.

Ο Ελληνικός Υπερρεαλισμός

« Τον Μάρτιο του 1935 η έκδοση της *Υψικαμίνου* έπεσε στους φιλολογικούς κύκλους της πρωτεύουσας ως κεραυνός εν αιθρία. Η ελληνική λογοτεχνική κοινότητα, εκ παραδόσεως συντηρητική, αυτή τη φορά δεν φάνηκε πρόθυμη να υιοθετήσει τη νέα λογοτεχνική μόδα, που ερχόταν με μικρή καθυστέρηση από την πνευματική της μητρόπολη, το Παρίσι.

[...] πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, ο πνευματικός κόσμος αντιμετώπισε το βιβλίο ως γραφική παραδοξότητα και αναλώθηκε σε περιπαικτικά σχόλια εις βάρος του συγγραφέα του. Υπήρξε μάλιστα μια μικρή μερίδα που θεώρησε ότι η *Υψικάμινος* δεν ήταν παρά μια καλοστημένη φάρσα, η οποία είχε στόχο τη διακωμώδηση της «σκοτεινότητας των νέων συγγραφέων». ¹ [...]

¹ (Σωτήρης Τριβιζάς, *Το Σουρρεαλιστικό Σκάνδαλο. Χρονικό της υποδοχής του υπερρεαλιστικού κινήματος στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2005 (2η έκδ.), 29-31.)

«Η επίθεση που εξαπέλυσαν οι [φιλολογικοί και παραφιλολογικοί] κύκλοι [...] εναντίον των εκπροσώπων του κινήματος [του υπερρεαλισμού] υπήρξε πρωτοφανής και υπερέβη τα όρια μιας συνήθους φιλολογικής διαμάχης. Μετά από την έκδοση της *Υψικαμίνου*, και για το χρονικό διάστημα μιας πενταετίας, στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο της εποχής παρουσιάζεται μια σειρά κειμένων σχετικών κατά τον άλφα ή βήτα τρόπο με τον υπερρεαλισμό. Η κίνηση αυτή αναζωπυρώνεται, όπως είναι φυσικό, ύστερα από την εμφάνιση του Ελύτη και του Εγγονόπουλου και αναστέλλεται, χωρίς να διακοπεί, με την κήρυξη του Πολέμου.»²

«Τριαντάφυλλα στο Παράθυρο»

«Σκοπός της ζωής μας δεν είναι η χαμέρπεια. Υπάρχουν απειράκις ωραιότερα πράγματα και απ' αυτήν την αγαλματώδη παρουσία του περασμένου έπους. Σκοπός της ζωής μας είναι η αγάπη. Σκοπός της ζωής μας είναι η ατελεύτητη μάζα μας. Σκοπός της ζωής μας είναι η λυσιτελής παραδοχή της ζωής μας και της κάθε μας ευχής εν παντί τόπω εις πάσαν στιγμήν εις κάθε ένθερμον αναμόχλευσιν των υπάρχόντων. Σκοπός της ζωής μας είναι το σεσημασμένον δέρας της υπάρξεώς μας.»

Ανάλυση

«Σκοπός της ζωής μας δεν είναι η χαμέρπεια.» ΜΙΣΑΗΛΙΔΗ ΝΙΚΗ

Ο σκοπός της ζωής μας δεν είναι η χαμέρπεια, δεν είναι η μικροπρέπεια· καμία επιδίωξη δεν μπορεί να θεωρηθεί τόσο σημαντική, ώστε να ωθεί τους ανθρώπους σε συμπεριφορές που υπονομεύουν την ηθική τους ακεραιότητα και αξιοπρέπεια. Κανένας επαγγελματικός, οικονομικός ή εν γένει προσωπικός σκοπός δε θα πρέπει να φέρνει τους ανθρώπους στην ανάγκη ή ακόμη χειρότερα στην επιλογή μιας μικροπρεπούς στάσης. Είναι προτιμότερο να στερηθούμε προνόμια και άλλες μικρές ή μεγάλες επιτεύξεις απ' το να δείξουμε έλλειψη σεβασμού απέναντι στους συνανθρώπους μας και κυρίως απέναντι στον εαυτό μας υιοθετώντας συμπεριφορές και τρόπους που μας υποτιμούν.

«Υπάρχουν απειράκις ωραιότερα πράγματα και απ' αυτήν την αγαλματώδη παρουσία του περασμένου έπους,»

Συνάμα, δεν υπάρχει λόγος να θέτουμε ως σκοπό μας μεγαλειώδη κατορθώματα, ηρωικές πράξεις και θυσίες, όπως αυτές παρουσιάζονται σε πρότυπα του παρελθόντος, όσο επιβλητικά κι αν είναι αυτά. Υπάρχουν, άλλωστε, πολύ πιο ωραία πράγματα που μπορεί να ζήσει και να κατορθώσει ο άνθρωπος, έστω κι αν αυτά δεν έχουν το στοιχείο του εντυπωσιασμού και το κύρος που αποπνέουν τα ιδανικά πρότυπα παλαιότερων εποχών.

«Σκοπός της ζωής μας είναι η αγάπη.»

Σκοπός της ζωής μας είναι η αγάπη, το πολύτιμο αυτό συναίσθημα που δίνει μεγαλύτερη αξία σε κάθε στιγμή, σε κάθε πράξη και σκέψη. Η αγάπη προς του

² ο.π

οικείου μας, η αφοσίωση στους ξεχωριστούς εκείνους ανθρώπους που η ύπαρξή τους πλουτίζει τη ζωή μας, μπορεί να μας προσφέρει όχι μόνο ισχυρότερη ευδαιμονία από κάθε υλικό απόκτημα, αλλά και μια βαθύτερη και ουσιαστικότερη θέαση της ίδιας της ζωής.

«Σκοπός της ζωής μας είναι η ατελεύτητη μάζα μας.»

Σκοπός της ζωής μας είναι η ατελεύτητη μάζα μας· η χωρίς τέλος, η πάντα υπό διαμόρφωση, η πάντα πρόσφορη βελτιώσεων και νέων διευρύνσεων υπόστασή μας. Η μάζα του ανθρώπου είτε εκληφθεί ως η σωματική του διάσταση, που είναι εν δυνάμει σε θέση να βιώσει ποικίλες απολαύσεις -ας σημειωθεί πως ο Εμπειρικός δίνει σταθερά ιδιαίτερη σημασία στις σωματικές απολαύσεις, ως μέσο εξισορρόπησης της ψυχικής κατάστασης του ατόμου- είτε εκληφθεί ως ο συνδυασμός της πνευματικής και σωματικής του διάστασης, κατέχει εξέχουσα σημασία υπό την έννοια πως συνιστά την ίδια του την ύπαρξη. Οι άνθρωποι θα πρέπει να έχουν ως βασική τους σκέψη τη διαφύλαξη του σώματός τους -της ζωής τους- με παράλληλη επιδίωξη τη συνεχή πνευματική καλλιέργεια, αλλά και την ισόρροπη βίωση της σωματικής ηδονής.

«Σκοπός της ζωής μας είναι η λυσιτελής παραδοχή της ζωής μας και της κάθε μας ευχής εν παντί τόπω εις πάσαν στιγμήν εις κάθε ένθερμον αναμόχλευσιν των υπαρχόντων.»

ΜΙΣΑΗΛΙΔΗ ΝΙΚΗ

Σκοπός της ζωής μας είναι η επωφελής παραδοχή της αυτόνομης αξίας που έχει η ίδια η έννοια της ζωής και της ύπαρξης, καθώς και όλων εκείνων των ευχών και επιθυμιών, των οποίων η πιθανή πραγμάτωση θα μπορούσε να προσφέρει στον άνθρωπο ευτυχία. Οι άνθρωποι θα πρέπει κάθε στιγμή, σε όποιον τόπο και υπό όποιες συνθήκες βρίσκονται να απαντούν θετικά στον εαυτό τους, να αναγνωρίζουν την υπέρτατη αξία του θείου δώρου της ύπαρξης και να μη διστάζουν να ευχηθούν και να ελπίσουν στιγμές ή καταστάσεις που τους είναι επιθυμητές.

Τη στιγμή που πολλοί άνθρωποι αναζητούν κάποιο πιθανό νόημα για την ύπαρξή τους, ο ποιητής υποδεικνύει πως η ίδια η ζωή αποτελεί την ουσιαστικότερη απάντηση. Η ζωή με την πληθώρα των εκφάνσεών της σε επίπεδο πνευματικό, συναισθηματικό, αλλά και σωματικό, ενέχει κάθε πιθανή αξία και δεν απαιτεί περαιτέρω δικαιώσεις ώστε να θεωρηθεί άξια να βιωθεί. Άλλωστε, όπως επισημαίνει κι ο τίτλος του ποιήματος, η ομορφιά της ζωής, το αίσθημα της ευτυχίας και το πάντοτε ευπρόσδεκτο κάλλος της φύσης, μπορούν να βρεθούν στις πιο απλές και στις πιο οικείες εικόνες, όπως είναι αυτή των λουλουδιών που αντικρίζει κανείς απ' το παράθυρό του. Έτσι, τα τριαντάφυλλα στο παράθυρο συνιστούν μιαν εικόνα που παρά την απλότητά της κρύβει όλη την ουσία της ύπαρξης. Οι στιγμές γαλήνης, οι καθημερινές στιγμές ομορφιάς, τα μικρά της ζωής βαρύνουν πολύ περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη μακροπρόθεσμη και πιθανώς ανέφικτη ιδανική ευτυχία που μπορεί να σχεδιάζει και να επιδιώκει κανείς για καιρό.

«Σκοπός της ζωής μας είναι το σεσημασμένον δέρας της υπάρξεώς μας.»

Σκοπός, επομένως, της ζωής μας είναι το ούτως ή άλλως σεσημασμένο δέρας της ύπαρξής μας· η ήδη στιγματισμένη απ' το άφευκτο της φθοράς και του πόνου ύπαρξή μας. Στα περιορισμένα όρια της ανθρώπινης ζωής, όπου η οδύνη και η απόγνωση έχουν κυρίαρχη παρουσία, οι άνθρωποι θα πρέπει να συνειδητοποιούν, να εκτιμούν και να επιδιώκουν την πλέρια βίωση του χρόνου που τους διατίθεται.